

Ks. prof. UKSW, dr hab. Waldemar Woźniak

Institut Psychologii UKSW

Oddziaływania kulturotechniczne w procesie resocjalizacji

Wstęp

Resocjalizacja ujmowana zarówno jako teoria czy subdyscyplina naukowa oraz jako działalność praktyczna odznacza się dużą złożonością problematyki. Resocjalizacja, to teoria i praktyka interdyscyplinarna, wprawdzie osadzona w pedagogice, ale korzystająca z psychologii, socjologii, prawa, medycyny (np. z psychiatrii czy neurologii). Resocjalizacja niesie pomoc, w jej szerokim znaczeniu, osobom niedostosowanym społecznie. Niedostosowanie społeczne pociąga za sobą wiele dysfunkcji. Osoba taka, często nie radzi sobie nawet z łatwymi problemami, zadaniami. Resocjalizacja, wychodząc naprzeciw osobie będącej w potrzebie oferuje jej wiele metod, form oddziaływań, po to, aby mogła ona zauważyć swoje potencjały i uwierzyć we własne możliwości. Niemalże wszystkie formy oddziaływań sytuuje się w obrębie szeroko pojętej kultury. Termin „kulturotechnika” wskazuje na to, że oddziaływania poprzez kulturę są techniką, metodą resocjalizacji.

1. Określenie kulturotechniki na użytek resocjalizacji

Według Cz. Czapówa i S. Jedlewskiego (1971, s. 370) kulturotechnika wychowawcza – oznaczać będzie realizację celów wychowawczych, poprzez operowanie kulturą. Uwzględniając kryterium rodzajów czynności, do których odnoszą się wzory i wytwory kultury, wskazali na trzy resocjalizacyjne formy kulturotechniki: uczenie się, praca, rekreacja (tamże).

Kontakt z kulturą w ogóle, jest niezbędny w resocjalizacji, gdyż istnieje szansa kształtowania się kultury osobistej u danego wychowanka instytucji resocjalizacyjnej, czy nawet już osadzonego w areszcie śledczym czy zakładzie karnym (por. tamże, s. 372).

W przypadku polskich zakładów poprawczych nauczanie (szkolnictwo), a co za tym idzie uczenie się (zdobywanie wiedzy) jest podstawową formą kontaktu z kulturą, gdyż szkoły są stałymi elementami struktury zakładów. W zakładach karnych, wszakże w mniejszym stopniu, istnieje także możliwość zdobywania wiedzy.

Ortodydaktyka zajmuje się procesami kształcenia osób z niepełnosprawnością intelektualną i znajduje swoje miejsce zarówno w rewalidacji, jak i resocjalizacji. Nauczanie osób niedostosowanych społecznie, aby było skuteczne, musi uwzględniać odpowiednie zasady. Podstawową zasadą ortodydaktyki resocjalizacyjnej jest zasada pomocy. Osoba niedostosowana społecznie charakteryzuje się częstokroć poważnymi zaniedbaniami w nauce szkolnej, dlatego też, może obawiać się szkoły, gdyż jest świadoma, że

koleżanki czy koledzy, a także nauczyciele mogą być zdziwieni jej niskim poziomem wiedzy szkolnej z danych przedmiotów nauczania. Pomoc takiej osobie musi być naznaczona cierpliwością i zaufaniem, a także wyrozumiałością. Proces wyjaśniania ważnych kwestii poznawczych może zakończyć się jednak pomyślnie, a zaniedbania mogą ustąpić. Pomoc niejednokrotnie może uprzedzić trudności w nauce, tj. zapobiec im. Następną zasadą – niezmiernie ważną do przestrzegania to zasada indywidualizacji. Programy nauczania winny być zachowane, ale nic nie zastąpi intuicji pedagogicznej, zachowania powierzonych tajemnic, umiejętności słuchania, aby dostrzec niepowtarzalność danej osoby, może z jej dysfunkcjami, ale także posiadającej określone zasoby rozwojowe. Kolejna zasada – dotyczy aktywności, zarówno ze strony nauczyciela, jak i ucznia – nauczyciel chce udzielać pomocy, a uczeń nie zamierza jej odrzucać. Zasada treści kształcących wskazuje na fakt, że winny one być w zasadzie takie same jak w szkole normalnej, ale należy uwzględnić wszelkie opory w ich przyswajaniu. W przypadku procesu nauczania osób nieprzystosowanych społecznie nie można pomijać również zasady nauczania zespołowego, nie tylko klasowego, ale też innego rodzaju, np. można tworzyć grupy wyrównawcze czy koła zainteresowań (Lipkowski, 1976, s. 232-270; por. Lipiński, 2009, s. 23-25). Uczenie się, jest wręcz konieczne do korzystania z dóbr kultury szeroko pojętej.

W przypadku osób niedostosowanych społecznie, oprócz nauczania podstawowego (w tym gimnazjalnego), nie można pomijać nauczania zawodowego, które zwieńczone zdobyciem określonego zawodu, może okazać się kluczowym dla reintegracji ze społeczeństwem.

Poszczególne zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich mają swoją specyfikę w kształceniu zawodowym, np. w placówce dla dziewcząt w Warszawie – Falenicy, w zasadniczej szkole zawodowej prowadzono następujące kierunki kształcenia zawodowego: krawiec (krawiectwo damskie lekkie), fryzjer (damski), kucharz małej gastronomii (Wizimirska, 2014, s. 68-69). W ośrodkach tych, organizowane są też różne kursy szkoleniowe, np. w wyżej przywołanej placówce w Warszawie – Falenicy w latach 2012-2013 zorganizowano trzy kursy obsługi kas fiskalnych, jeden obsługi komputera, dwa fryzjerskie, jeden kosmetyczny, jeden na opiekuna dzieci oraz dwa na piekarza-ciastkarza (tamże, s. 71-72).

Kulturotechnika wykorzystuje pracę, aby inicjować zmiany i je stabilizować oraz podtrzymać. Praca jest związana z kulturą, dzięki niej powstają wytwory kultury, poprzez pracę szeroko rozumianą kształtuje się też nasza kultura osobista.

Cz. Czapów (1978, s. 262-266) mówi o trzech rodzajach pracy, spełniającej służebną rolę w celu formowania się zmian prospołecznych u osób resocjalizowanych: praca zawodowa, praca porządkowo-gospodarcza, praca społecznie użyteczna. Pracując, osoba resocjalizowana zdobywa szacunek dla pracy, uczy się odpowiedzialności, obowiązkowości. Praca zawodowa jest ważna dla pozyskania środków finansowych w celu utrzymania się. Na terenie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich istnieją warsztaty szkolne, w których wykonywane są dane prace, jest też możliwość zdobycia niewielkich środków pieniężnych. Najważniejszym jednak jest to, że można wyuczyć się określonego zawodu, pożądanego na rynku pracowniczym, co jest niezbędne dla readaptacji do warunków wolnościowych i prowadzenia w przyszłości niepasżytniczego stylu życia. Na terenie zakładu, wychowankowie wykonują różne prace gospodarcze i porządkowe. Gdy idzie o te drugie, to powiązane są one z higieną życia, którą przecież

należy traktować jako składową kultury. Praca zawodowa, gospodarczo-porządkowa może i powinna być ujmowana jako społecznie pożyteczna. Mówiąc o pracy użytecznej społecznie, należy jednak uwzględniać przede wszystkim jej wymiar wolontariacki i jej powiązanie ze współpracą ze środowiskiem zewnętrznym.

Przykładem pracy społecznie użytecznej jest angażowanie się dziewcząt ze Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego w Warszawie – Falenicy w wolontariat, co rozpoczyna się złożeniem przysięgi, której głównym przesłaniem są słowa Kardynała Stefana Wyszyńskiego: *Zamiast oczekiwać na dobroć innych, sami napełniamy codziennie życie dobrocią*. W 2001 roku dziewczęta z falenickiej placówki podjęły działalność w charakterze wolontariuszek w Domu Pomocy społecznej „Na Przedwiośniu” w Warszawie – Międzylesiu, opiekując się osobami niepełnosprawnymi. Wychowanki włączyły się też w akcję *Via Spei* (Droga Nadziei), w ramach której w 2010 r. już po raz szósty pomagały w przetransportowaniu niepełnosprawnych osób (dzieci) do Filharmonii Narodowej (Więsik, 2015, s. 65-67).

Przywołane powyżej formy pracy mają zastosowanie również na terenie zakładów karnych, ale w tym przypadku należy mówić o innej dynamice i organizacji, uwzględniając choćby czynnik izolacyjny tych zakładów i uregulowania prawne. W 2015 roku w Polsce coraz częściej na nowo zaczęła powracać idea resocjalizacji poprzez pracę, która jest propagowana przez poszczególne organizacje pożytku publicznego, ale także przez osoby powiązane ze światem polityki. Moim zdaniem, uwzględniając pożytek społeczny, warto zaangażować się w pozytywne i odpowiednie rozwiązanie tej sprawy.

Według S. Górskiego (1985, s. 208-209) w ramach resocjalizacji winny być kształtowane postawy wobec pracy. Młodzież kierowana do placówek resocjalizacyjnych często wywodzi się ze środowisk, w których praca nie jest pojmowana jako wartość, wręcz przeciwnie może być traktowana jako zło konieczne.

Cofnę się teraz jeszcze do historii. W okresie od 1 sierpnia 1958 r. do 6 grudnia 1959 r. w Polsce miał miejsce swoisty eksperyment penitencjarny, w którym chodziło o odpowiedź na pytanie – czy możliwa jest reedukacja młodocianych przestępców? Eksperyment ten znany jest pod nazwą „eksperymentu w Szczypiornie”. Zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości w lipcu 1958 roku został powołany do życia Zakład Karny Specjalny dla Młodocianych Mężczyzn w Szczypiornie koło Kalisza, a opiekę konsultacyjno-naukową nad nim objęły – Katedra Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego (kierownik – prof. dr Bohdan Suchodolski) oraz Katedra Prawa Karnego Uniwersytetu Wrocławskiego (kierownik – prof. dr Witold Świda). W zakładzie zostały zgrupowane osoby uznawane w innych więzieniach za trudne pod względem wychowawczym, skazane na długoterminowe kary pozbawienia wolności, które z reguły poprzednio odbyły już kary pozbawienia wolności bądź miały już na swym koncie pobyt w zakładzie poprawczym czy wychowawczym (H. Świda, W. Świda, 1961). Odnośnie pracy odnotowano: „Praca w zakładzie miała za zadanie z jednej strony przyzwyczajanie chłopców do wykonania prac potrzebnych, bez względu na ich atrakcyjność, z drugiej strony rozbudzenie zamiłowań do pracy technicznej. Praca chłopców wyrabiała w nich skupienie, zdyscyplinowanie, zdolność do długotrwałego wysiłku” (tamże, s. 244). W powyższym cytacie widać ważność pracy dla procesu resocjalizacji. Eksperyment, mimo że trwał stosunkowo krótko, to dowiódł, że możliwa jest zmiana

postaw życiowych młodocianych przestępców, nawet tych w wysokim stopniu zdemoralizowanych, w tym traktujących przestępstwo zawodowo (tamże, s. 288).

K. Ptak i C. Ptak (2007, s. 268) podają, że praca wychowanek zakładów poprawczych pomaga we wdrażaniu ich do pełnienia ról społecznych, a przede wszystkim – roli pracownicy. Praca wykonywana w zakładzie przez wychowanki przyczynia się też do kształtowania relacji interpersonalnych i współdziałania w zespołach.

Sport, rekreacja, turystyka stanowią kolejny obszar oddziaływań kulturotechnicznych. W zakładach karnych, w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, sport przenika się wzajemnie z rekreacją, turystyką, a to wszystko służy nie tylko rozwojowi kultury fizycznej, bo przecież ważny jest też wypoczynek, a turystyka spełnia także funkcje poznawcze.

W Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Laskowcu turystyka jest ważną metodą resocjalizacyjną do dzisiaj. Walory turystyki kwalifikowanej (tj. odpowiednio przygotowanej, odznaczającej się postępującym profesjonalizmem) doceniał były dyrektor placówki Ryszard Makowski, do tego stopnia, że zorganizował pieszy rajd turystyczny dla ok. 1800 uczestników, w czasie którego miejscem kwaterunku był teren placówki, pozyskując w ten sposób daną kwotę pieniędzy na potrzeby wychowanków „poprawczaka” (Makowski, 2009, s. 176-193, 205-225).

Ł. Kwiatkowski (2015, s. 35, 40-41) przeprowadził w 2015 r. badania ankietowe w Zakładzie Karnym w Garbalinie (pod moim kierunkiem), w celu zapoznania się z postrzeganiem resocjalizacyjnej funkcji sportu przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. Respondenci to: 18 oddziałowych i 12 wychowawców. Z badania wynika, że zajęcia sportowe organizowane na terenie zakładu karnego przyczyniają się do większego przestrzegania ustalonego porządku wewnętrznego więzienia przez osadzonych biorących w nich udział, a także wpływają na poprawienie atmosfery wśród osadzonych oraz na zmniejszenie agresji wśród nich.

Rekreacja w zakładach karnych czy aresztach śledczych sprzyja odbieraniu kultury np. poprzez czytelnictwo, aczkolwiek dla dużej liczby więźniów rekreacja łączy się jedynie z odbywaniem spacerów na odpowiednio przygotowanym terenie, czyli z przebywaniem na tzw. „spacerniakach”. W przypadku zakładów poprawczych spotykałem się z wypełnianiem rekreacji np. pisanie wierszy, co możemy uznać za stawanie się twórcą w ramach kontaktu z kulturą.

W żeńskim Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie – Falenicy organizowana jest turystyka pielgrzymkowa, łącząca w sobie funkcję religijną z funkcją poznawczą (Wizimirska, 2014, s. 112; Więsik, 2015, s. 72).

Kultura duchowa (w tym religijna) pozwalająca na przeżycia wyższego rzędu w niejednym przypadku może nadać procesowi resocjalizacji (w tym leczeniu uzależnień) pozytywną dynamikę (Dubiel, 2010, s. 27-37; Biskupski, 2010, s. 198-206). Kultura ta, jest kształtowana m.in. poprzez lekcje religii, a w takim ujęciu pozytywnym jest traktowanie lekcji religii za ważne społecznie przez sporą część młodzieży niedostosowanej społecznie (Sikorska, 2010, s. 207-215).

Z obserwacji uczestniczącej w środowisku wychowanek i wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich oraz w środowisku osób izolowanych w jednostkach penitencjarnych mogę

wysnuć wnioszek, że kontakt z kulturą, może u tych osób rozbudzić różnorakie zainteresowania, które mogą okazać się korzystne dla prospołecznego stylu życia, zwłaszcza po opuszczeniu danej placówki.

W zakładach poprawczych w Polsce funkcjonuje wiele kół zainteresowań, inne zainteresowania mogą kształtować się wraz z edukacją, w tym zawodową. Przykładowo w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie – Falenicy dziewczęta mogły realizować w odpowiednich kołach takie oto zainteresowania: turystyczne, muzyczne, teatralne, religijne, fotograficzne, plastyczne (Wizimirska, 2014, s. 73). Należy jedynie wyrazić nadzieję, że koła te, nadal będą funkcjonować, a może nawet powstaną inne.

W przypadku młodzieży nieprzystosowanej społecznie, można by postawić hipotezę, że ich zainteresowania będą węższe, w porównaniu z młodzieżą funkcjonującą w warunkach wolnościowych. P. Bąkowska (2010) objęła swoimi badaniami (pod moim kierunkiem) 66 osób, w których grupę eksperymentalną stanowiło 33 wychowanków zakładu poprawczego, a grupa kontrolna składała się z 33 uczniów klas drugich liceum ogólnokształcącego. Badania dotyczyły systemu wartości, nadziei na sukces oraz właśnie zainteresowań.

W artykule tym, ograniczę się tylko do ukazania wyników odnośnie zainteresowań, do pomiaru których zastosowano Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji A. Matczak, A. Jaworowskiej, A. Ciechanowicz, E. Zalewskiej, J. Stańczak (2006). Kwestionariusz ten, dotyczy przede wszystkim siedmiu grup zainteresowań odnoszących się do typów wykonywanych czynności, a są to zainteresowania: językowe, matematyczno-logiczne, praktyczno-techniczne, praktyczno-estetyczne, opiekuńczo-usługowe, kierowniczo-organizacyjne, biologiczne.

Wyniki badań P. Bąkowskiej (2010, s. 63-65) nie wykazały statystycznie istotnych różnic między grupą eksperymentalną a grupą kontrolną w zakresie preferowania (bądź nie) powyższych zainteresowań. Wynik taki, należy uznać za korzystny dla badanych wychowanków zakładu poprawczego. W przypadku badanych wychowanków zakładu poprawczego wszystkie mierzone zainteresowania należy uznać za umiarkowane (punkt przeliczony: 2). W przypadku badanych licealistów wynik jest nieco inny (ale nie było istotnej statystycznie różnicy międzygrupowej) jedynie w przypadku zainteresowań praktyczno-estetycznych, gdyż punkt przeliczony osiągnął wartość: 1, co oznacza brak zainteresowań czynnościami danego rodzaju.

Badane powyższe zainteresowania łączę z szeroko ujętą kulturą, a osiągnięty wynik podpowiada nam, że sytuacja wychowanków zakładu poprawczego nie jest zła w przypadku tych zainteresowań, które winny być w dalszym ciągu procesu resocjalizacyjnego rozwijane, co może zdecydować chociażby w pewnej mierze o jego skuteczności.

Odniosę się jeszcze do relacji między kulturotechniką a potencjałem twórczym, prezentując moje stanowisko. Kulturotechnikę postrzegam jako korzystanie ze środków oddziaływania z zakresu kultury i opowiadam się za następującym nazewnictwem: resocjalizacja poprzez uczenie się, poprzez pracę, poprzez sport i rekreację (albo szczegółowiej – poprzez teatr czy sztukę, czy ogólniej – poprzez kulturę). Potencjał twórczy wyraża się w odpowiednim sposobie myślenia i działania, tj. heurystycznym (np. analiza treści, wybór treści), a nie algorytmicznym (np. odtwarzanie, przekazywanie zapamiętanych treści,

wykonywanie operacji w danej kolejności), dywergencyjnym (umiejętność znalezienia różnych dróg wyjścia, wielu możliwości rozwiązania problemu), a nie konwergencyjnym (trzymanie się jednej drogi wyjścia, postępowanie wg przygotowanego schematu). Kontakt z kulturą może oczywiście mieć wpływ na zwiększenie poziomu potencjału twórczego. W resocjalizacji poziom potencjału twórczego może się jednak nasilić również dzięki kontaktowi wychowawczemu (psychotechnice), terapii, oddziaływaniu poprzez grupę (socjotechnikę). Dana osoba, nie musi mieć zdolności artystycznych czy plastycznych, a zarazem może odznaczać się potencjałem twórczym, który będzie się np. wyrażać w radzeniu sobie z kryzysami życiowymi, w kreśleniu planów życiowych, w tworzeniu różnorodnych projektów, w zaawansowanym posługiwaniu się techniką komputerową itp. Potencjał twórczy traktuję jako składową życia psychicznego, połączoną z procesami poznawczymi. Ostatnio w niektórych tekstach z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej odnotowałem mieszanie porządku pojęciowego z zakresu psychologii z porządkiem pojęciowym z zakresu pedagogiki. Właściwym będzie np. mówienie o resocjalizacji poprzez edukację, której rezultatem może być zwiększenie się potencjału twórczego. Jednak nie można mieć pewności, że to tylko edukacja miała wpływ na zwiększenie potencjału twórczego, gdyż wraz z procesem edukacji, jednostka mogła poddać się też innym czynnikom wpływu. Gdyby np. ktoś skonstruował pojęcie „twórczej edukacji”, to byłby to przykład na niezrozumiałe mieszanie powyższych porządków pojęciowych. Chcę zaznaczyć ponownie, że edukacja jest tylko jednym ze środków (metod) oddziaływań resocjalizacyjnych, a potencjał twórczy jako składowa osobowości kształtowany może być i przez edukację, i poprzez inne środki oddziaływawcze. W akapicie tym, zarysowałem jedynie problem relacji między kulturotechniką a potencjałem twórczym, a tym samym problem mieszania porządków pojęciowych, które to zagadnienia wymagają dalszej pogłębionej dyskusji.

W tym miejscu można przywołać dwie znane w Polsce psychologiczne metody badawcze: Kwestionariusz Twórczego Myślenia KANH, który mierzy przede wszystkim konformizm, zachowania algorytmiczne, nonkonformizm, zachowania heurystyczne, a także Rysunkowy Test Twórczego Myślenia TCT-DP.

Sz. Gołota (2010) badał (pod moim kierunkiem) cechy osobowości w modelu Wielkiej Piątki i potencjał twórczy u wychowanków zakładów poprawczych. Metodami badawczymi były: Inwentarz Osobowości NEO-FFI oraz wyżej wymieniony test TCT-DP. Grupę eksperymentalną stanowiło 30 wychowanków zakładu poprawczego, a grupę kontrolną – 30 licealistów. Badania wykazały, że wychowankowie zakładu poprawczego mieli niższy istotny statystycznie poziom potencjału twórczego (wynik ogólny), aniżeli licealiści. Wynik ten, należy uwzględnić w procesie resocjalizacji prowadzonym w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, co np. może się wyrażać w okazywanym zrozumieniu wychowankom i przekonaniu o możliwości zmian w ich funkcjonowaniu psychospołecznym.

2. Koncepcja autorska poezjoterapii na użytek resocjalizacji

W 2006 roku otrzymałem od wychowanek Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Zawierciu 13 wierszy ich autorstwa, co stało się początkiem konstruowania własnej koncepcji

poezjoterapii, którą traktuję jako metodę resocjalizacyjną odnajdującą się w kulturotechnice (Woźniak, 2007, s. 243). Czytając te wiersze, zacząłem dochodzić do przekonania, że mogą one być w pewnym stopniu wyrazem ich własnego doświadczenia życiowego (tamże). A. Angelini (1996, s. 133) przekazywanie bezpośredniego doświadczenia uważa za kanał komunikacyjny pociągający za sobą wysokie zaangażowanie odbiorców. Bezpośrednie doświadczenie widoczne jest np. w poniższym fragmencie jednego z wierszy otrzymanych od dziewcząt z „poprawczaka” w Zawierciu (Woźniak, 2007, s. 243-244).

To ja

To ja dziewczyna
 Moim koszmarem jest to wszystko
 Jestem jeszcze bardzo młoda
 Koszmarem jest to, co budzi we mnie zło
 To nie sen, to czysta rzeczywistość
 Nie potrafię zapomnieć bólu, cierpienia
 Straciłam wiarę, nadzieję
 Noce nieprzespane lecz z myślami
 Plakałam i nie mogłam przestać ...

Refleksja dalsza nad podarowanymi mi wierszami, doprowadziła do wniosku, że mogą one ukazywać dane procesy psychologiczne, cechy osobowości. Zaniepokoił mnie poniższy wiersz przekazujący rezygnację, której winno się przeciwdziałać (tamże, s. 245).

Upadek

Błuźnię światu
 Krzyczę bólem
 Płaczę deszczem
 Sięgam nieba
 Słowa – kamienie
 [...]

 Złamałam słowo
 Czas już mój minął

Wiersz ten, moim zdaniem połączony jest z *męstwem bycia* (jego osłabieniem), które można traktować jako wzniosły akt etyczny, ale dla mnie może ono stać się cechą osobowości, wyrażającą się np. w radzeniu sobie z kryzysami życiowymi. Wg Tilicha (1983, s. 12) *męstwo bycia* jest aktem etycznym będącym afirmacją życia (bytu), nawet jeśli byłyby elementy mogące podważać tę afirmację.

Wiersze wychowanek prowadziły moją analizę ku elementom życia psychicznego, które współczesna psychologia raczej pomija. Mam na myśli chociażby charakter biofiliyczny (biofilie), który dla E. Fromma (1999, s. 408) wyraża się w zamiłowaniu do wszystkiego co żyje, a więc do świata ludzi, zwierząt, roślin, w umiłowaniu własnego życia, co nie oznacza pogardzania innymi ludźmi, pychy, ale jest źródłem siły w pracy dla innych. Biofiliyczne elementy widoczne są w poniższym wierszu autorstwa jednej z wychowanek, aczkolwiek można w nim zauważyć mechanizm negatywnego warunkowania w wersecie: „Gdybym nie miała nikogo – to moje życie by się skończyło” (Woźniak, 2007, s. 247).

Jestem po to, żeby żyć
[...] Bo ja kocham życie, bo wszystko dla mnie
jest dobre i czasem złe
Lecz jestem tylko człowiekiem
i każdy o tym wie
Jestem szczęśliwa
lecz czasem jest smutek i po mej twarzy
spływają gorzkie łzy ...
Wiem, że na tym polega życie
Mam rodzinę – bliskich, których kocham
Gdybym nie miała nikogo – to moje życie by się skończyło
i na tym świecie by mnie nie było
Kocham was i dla was żyję
bo moje serce kocha i bije

W 2006 r. poddałem też analizie „Tryptyk rzymski” Jana Pawła II, co upoważniło mnie do zaliczenia Karola Wojtyły do grona ludzi charakteryzujących się „czystym” charakterem biofiliycznym (Woźniak, 2006, s. 10-21). Wcześniej E. Fromm (1999, s. 410) zaliczył do takich ludzi: Alberta Schweitzera, Alberta Einsteina, Jana XXIII.

Analiza wierszy wychowanek Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Zawierciu stanowiła pierwszy etap tworzonej przeze mnie koncepcji poezjoterapii. Wiersze wychowanek tej placówki doczekały się wydania w 2008 r. w zbiorze pt. „Tutaj zostawiłam ślad... Antologia 2002-2008” (Leśniak, Karolczyk, 2008). Drugie wydanie zbioru ukazało się w 2011 r., obejmując lata: 2002-2011 (Leśniak, Karolczyk, 2011).

W drugim etapie tworzenia koncepcji poezjoterapii wykorzystałem własne wiersze, moim zdaniem odnoszące się do poszczególnych elementów życia psychicznego człowieka, czy jego osobowości (Woźniak, 2008; Woźniak, 2012, s. 33-69). Pierwszy z wierszy zatytułowany jest: „Poezja i psychologia”, a pozostałym 15 wierszom nadano tytuły odnoszące się do elementów życia psychicznego. Tytuły tych 15 wierszy są następujące: „Percepcja”, „Uwaga”, „Pamięć, być może przemocy”, „Sublimacja”, „Świadomość”, „Projekcja i racjonalizacja”, „Motywacja”, „Emocje”, „Uczucia”, „Potrzeby”, „Charakter”,

„Temperament”, „Postawy”, „Okresy rozwojowe”, „Wartości”. Wiersze zostały opatrzone odpowiednimi tekstami psychologicznymi, wyjaśniającymi dany element życia psychicznego, w celu ukierunkowania analizy w czasie spotkania terapeutycznego.

Dla przykładu zostanie teraz przytoczony jeden z wierszy, ukazujący dwa mechanizmy obronne (Woźniak, 2008, s. 17). Na potrzeby wyjaśnienia, które tutaj zamieszczam, zostanie podana numeracja wersów, której brak w oryginale. Werset trzeci wiersza odnosi się do projekcji, a werset czwarty do racjonalizacji

Projekcja i racjonalizacja

¹Życ w prawdzie
 osiąść tę umiejętność
 podniesione ręce
²Uniwersytet Prawdy
³przypisywanie innym wad
 jest łatwością
 może to moje wady
⁴umysł spowity przebiegłością
 sprytem
 zawsze znajdzie wytłumaczenie
 również dla zła

Trzeci etap mojej koncepcji pozostaje otwarty (Woźniak, 2012, s. 71-80). Można w niej umieszczać wiersze wychowanek i wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, osób aresztowanych lub skazanych, ale także osób, które przeżywały (i może nadal przeżywają) różnorakie kryzysy życiowe, np. autorstwa anonimowych alkoholików itp. Trzeci etap konstruowania koncepcji poezjoterapii rozpocząłem po otrzymaniu w 2011 roku od Pana Ryszarda Seroczyńskiego, ówczesnego wychowawcy w Zakładzie Karnym we Włocławku, czterech książek zawierających głównie poezję, ale również prozę autorstwa więźniów z danych jednostek penitencjarnych (Seroczyński, Kurowski, 2004; Seroczyński, 2005; Kurowski 2007; Seroczyński 2010). Przytoczę tutaj jako przykład wiersz więźnia podpisanego – W. M., z dodaniem: *A Ś Bytom* (a więc z podaniem Aresztu Śledczego w Bytomiu jako miejsca osadzenia).

¹ Werset pierwszy.

² Werset drugi.

³ Werset trzeci.

⁴ Werset czwarty.

Mój Świat, moje Widzenie – Twój Świat, nasze Marzenie

Tęsknota syna za matką...

O Matko moja,
Matko, która dałaś mi życie, ratuj mnie!
Pragnę być Mamo małym
Dzieckiem, dzieckiem dobroci.

Zbłądziłem i żyję w cieniu krat.
To ból i cierń twego syna jest dla ciebie
Boleścią – ja wiem
Mamo ratuj mnie!

Gorzkie łzy spływają z tęsknoty po policzku,
Łzy bez słów na odległość zadają ci ból,
Ja pragnę Mamo miłości niedotykalnej –
Twojej miłości,
Miłość ta boli niczym igła wbita w serce,
Mamo ratuj mnie (W. M., 2010, s. 77).

Wiersz powyższy ukazuje prawidłowość z zakresu psychologii penitencjarnej, że w podkulturze więziennej jedyną kobietą, którą się szanuje jest matka, niezależnie od tego kim ona byłaby. Wiersz ten, może posłużyć do analizy nostalgii więźniów, która jednak u nich nie musi wcale pociągać za sobą zmian pozytywnych. Na jego kanwie można też przeprowadzić analizę odnośnie ochraniającej postawy rodzicielskiej ze strony matki (Woźniak, 2012, s. 80).

Poezjoterapia jest bezpośrednio związana z kulturotechniką. W jednym z polskich zakładów poprawczych sam stosowałem elementy poezjoterapii, a także wykorzystywałem tę metodę wśród *anonimowych alkoholików* (AA). Całość koncepcji poezjoterapii znajduje się w mojej książce z zakresu metodyki resocjalizacji pt. „Metodyka pracy resocjalizacyjnej – ze szczególnym uwzględnieniem poezjoterapii” (Woźniak, 2012). Zakładam jednak, że koncepcja ta, może ulegać przeobrażeniom i zmianom, że może być poszerzana.

Według mnie, poezja winna być analizowana na spotkaniach grupowych, a w takim przypadku można mówić też o elementach socjotechniki, tj. oddziaływania poprzez grupę, gdyż np. poszczególni więźniowie w czasie spotkania o charakterze terapeutycznym, mogą dzielić się ze współuczestnikami spotkania rozumieniem przesłania wiersza czy wierszy, a wówczas nie możemy wykluczyć wzajemnego wpływu. Poezjoterapia może być metodą dodatkową, uzupełniającą, ale być może także dynamizującą

proces resocjalizacji. Na podstawie obserwacji uczestniczącej odnotowałem, że wychowankowie zakładów poprawczych czy anonimowi alkoholicy chętnie uczestniczą w takich spotkaniach, gdyż nie postrzegali ich jako przymusu, a udział w nich był dobrowolny. Na wykorzystanie wierszy na spotkaniach terapeutycznych należy mieć przyzwolenie ich autorów, chyba że zostały one opublikowane (np. w tomiku poetyckim), gdyż wtedy funkcjonują w dostępie otwartym, co jednak nie jest zwolnieniem z zachowania ostrożności i etyki. W analizie wierszy nie należy zwracać uwagi na ich artystyczną wartość, ale na ich wymowę psychologiczną, na to, że mogą odsłaniać jakieś przeżycie, jakiś element życia psychicznego. W dalszej analizie przedmiotem jej winien być już nie tyle wiersz, co określony element życia psychicznego czy struktury osobowości, a w ten sposób poezjoterapia przyczynić może się do zwiększenia świadomości dotyczącej własnej, wewnętrznej struktury życia psychicznego. Spotkania oparte na poezjoterapii możemy więc uważać za mające znaczenie rozwojowe, a w takim razie może być ona wykorzystywana nie tylko wśród osób niedostosowanych społecznie, ale również wśród innych grup, oczywiście z odpowiednim doborem wierszy, co czyniłem sam w grupach o charakterze religijnym (por. Woźniak, 2012, s. 81-84).

Zakończenie

Artykuł ten, ukazuje jedynie zarys problematyki kulturotechnicznej w procesie resocjalizacji. Kulturotechnika jest zagadnieniem różnorodnym. Ryszard Seroczyński, były wieloletni wychowawca Zakładu Karnego we Włocławku, prowadził w tej jednostce Więzienny Klub Literacki „Bartnicka 10”. Nazwa *klubu* wynika stąd, że placówka ta, jest usytuowana pod tym adresem. Zajęcia w ramach *klubu* miały charakter kulturotechniczny, a sam R. Seroczyński określał je mianem pasjoterapii.

Kulturotechnikę resocjalizacyjną należy traktować jako szeroką płaszczyznę oddziaływań, gdzie wykorzystuje się metody podstawowe, takie jak: nauczanie szkolne (można też mówić o uczeniu się), pracę, sport (ale także rekreację, turystykę), ale można wykorzystywać także szereg metod szczegółowych, takich jak – poezjoterapia czy psychodrama.

Kultura – w tym np. sztuka, malarstwo, literatura, poezja, muzyka – ujmowana w sensie odbioru, jak i w znaczeniu twórczym, to środek oddziaływań resocjalizacyjnych, który wielu osobom niedostosowanym społecznie, w tym wykojejonym przestępczo, stwarza szansę na udany powrót do społeczeństwa.

Bibliografia:

- Angelini, A. (1996). Techniki komunikowania się. (W:) A. Marczak-Krupa (red.), *Kompendium wiedzy o profilaktyce* (s. 129-140). Warszawa: Biuro ds. Narkomanii.
- Bąkowska, P. (2010). *Wartości, zainteresowania i nadzieje na sukces u wychowanków zakładów poprawczych*. Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (niepublikowana praca magisterska).

- Biskupski, J. (2010). Kultura i rozwój duchowy we Wspólnocie Anonimowych Alkoholików. (W:) P. Goldyn (red.), *Religia w procesie resocjalizacji* (s. 198-206). Konin: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie.
- Czapów, Cz. (1978). *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Czapów, Cz., Jedlewski, S. (1971). *Pedagogika resocjalizacyjna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Dubiel, K. (2010). Religia i kultura duchowa w procesie resocjalizacji penitencjarnej. (W:) P. Goldyn (red.), *Religia w procesie resocjalizacji* (s. 27-37). Konin: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie.
- Fromm, E. (1999). *Anatomia ludzkiej destrukcyjności*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
- Gołota, Sz. (2010). *Cechy osobowości w modelu Wielkiej Piątki a potencjał twórczy u wychowanków zakładów poprawczych*. Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (niepublikowana praca magisterska).
- Górski, S. (1985). *Metodyka resocjalizacji*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Kurowski, S., oprac. (2007). *10 lat Bartnickiej 10. Wybór poezji nadesłanej na II Ogólnopolski Konkurs Więzienny*. Włocławek: Zakład Karny we Włocławku – Więzienny Klub Literacki „Bartnicka 10”.
- Kwiatkowski, Ł. (2015). *Resocjalizacyjna funkcja sportu na przykładzie Zakładu Karnego w Garbalinie*. Kutno: Wydział Resocjalizacji i Studiów Edukacyjnych Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie (niepublikowana praca licencjacka).
- Leśniak, M., Karolczyk, Cz., red. (2008). *Tutaj zostawiłam swój ślad... Antologia 2002-2008*. Katowice – Zawiercie: Wydawnictwo PRASA i KSIĄŻKA Grzegorz Grzegorek & Zakład Poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Zawierciu.
- Leśniak, M., Karolczyk, Cz., red. (2011). *Tutaj zostawiłam swój ślad... Antologia 2002-2011*. Zawiercie: Fundacja „Życ na nowo” działająca przy Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Zawierciu.
- Lipiński, S. (2009). *Metodyka wychowania resocjalizującego w placówkach zamkniętych*. Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej w Łodzi.
- Lipkowski, O. (1976). *Resocjalizacja*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Makowski, R. F. (2009). *Za murami poprawczaka. Refleksje i wspomnienia*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ŁośGraf.
- Matczak, A., Jaworowska, A., Ciechanowicz, A., Zalewska, E., Stańczak, J. (2006). *Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji WKP. Narzędzie do pomiaru zainteresowań zawodowych. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Ptak, K., Ptak, C. (2007). Formy i metody pracy w zakładach poprawczych dla dziewcząt. (W:) B. Urban (red.), *Adekwatność polskiego systemu penitencjarnego i resocjalizacyjnego do współczesnych rozmiarów i rodzajów przestępczości* (s. 262-272). Mysłowice: Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach.

- Seroczyński, R., oprac. (2005). *Kwiaty na murze. Poezja i proza skazanych z Zakładu Karnego we Włocławku*. Włocławek: Zakład Karny we Włocławku – Więzienny Klub Literacki.
- Seroczyński, R., oprac. (2010). *Drugi Brzeg. Drugi Brzeg II. Pokonkursowy zbiór poezji twórców więziennych*. Zakład Karny we Włocławku – Więzienny Klub Literacki „Bartnicka 10”.
- Seroczyński, R., Kurowski, S., oprac. (2004). *Ryszard i (nie)przyjaciele. Wybór poezji i prozy twórców Więziennego Klubu Literackiego „Bartnicka 10”*. Włocławek: Zakład Karny we Włocławku – Więzienny Klub Literacki „Bartnicka 10”.
- Sikorska, D. (2010). Postrzeganie religii jako metody resocjalizacji przez młodzież niedostosowaną społecznie. (W:) P. Goldyn (red.), *Religia w procesie resocjalizacji* (s. 207-215). Konin: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie.
- Świda, H., Świda, W. (1961). *Młodociani przestępcy w więzieniu*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Tilich, P. (1983). *Męstwo bycia*. Paris: Éditions du Dialogue.
- Więsik, A. (2015). Tam, gdzie miękną twardziele – wolontariat w falenickiej placówce. (W:) T. Graca, K. Dziurzyński (red.), *Schronisko dla Nieletnich i Zakład Poprawczy w Falenicy 1959-2014* (s. 64-67). Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie.
- Więsik, A. (2015) Wiara, nadzieja, miłość – praca duszpasterska w Schronisku dla Nieletnich i Zakładzie Poprawczym w Falenicy. (W:) T. Graca, K. Dziurzyński (red.), *Schronisko dla Nieletnich i Zakład Poprawczy w Falenicy 1959-2014* (s. 68-73). Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie.
- Wizimirska, B. (2014). *Z nadzieją... 55lat historii Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego w Falenicy*. Warszawa: Schronisko dla Nieletnich i Zakład Poprawczy Warszawa – Falenica.
- W. M. (2010). Tęsknota syna za matką... (W:) R. Seroczyński (oprac.). *Drugi Brzeg. Drugi Brzeg II. Pokonkursowy zbiór poezji twórców więziennych* (s. 77). Włocławek: Zakład Karny – Więzienny Klub Literacki „Bartnicka 10”.
- Woźniak, W. (2006). Symptomatologia charakteru biofilitycznego Jana Pawła II w Tryptyku rzymskim. (W:) W. Woźniak (red.), *Charakter biofilityczny Jana Pawła II* (s. 10-21). Konstantynów Łódzki – Łódź: Wydawnictwo Bernard Cichosz & Salezjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania w Łodzi.
- Woźniak, W. (2007). Wykorzystanie wierszy pisanych przez wychowanki zakładu poprawczego w metodyce resocjalizacji. (W:) I. Pospiszyl, R. Szczepanik (red.), *Zachowania dewiacyjne dziewcząt i kobiet* (s. 241-249). Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
- Woźniak, W. (2008). *Wiersze osnute psychologią*. Konstantynów Łódzki: Wydawnictwo Bernard Cichosz.
- Woźniak, W. (2012). *Metodyka pracy resocjalizacyjnej – ze szczególnym uwzględnieniem poezjoterapii*. Poznań: Fundacja Europejskie Centrum Wspierania Inicjatyw Społecznych im. Prof. Kazimierza Twardowskiego.